

A környezeti nevelés fejlődés-, pedagógiai és szociálpszichológiai alapja
 Esetelmezés
 A helyi környezeti sajátosságok pedagógiai transzformációi
 A környezeti nevelés tervezése
 A helyi tanterv készítése, a program fejlesztésének és értékelésének módjai
 A környezeti nevelés módszertana
 Az eredményes környezeti nevelés módszereinek megismerése és gyakorlása-fejlesztése.

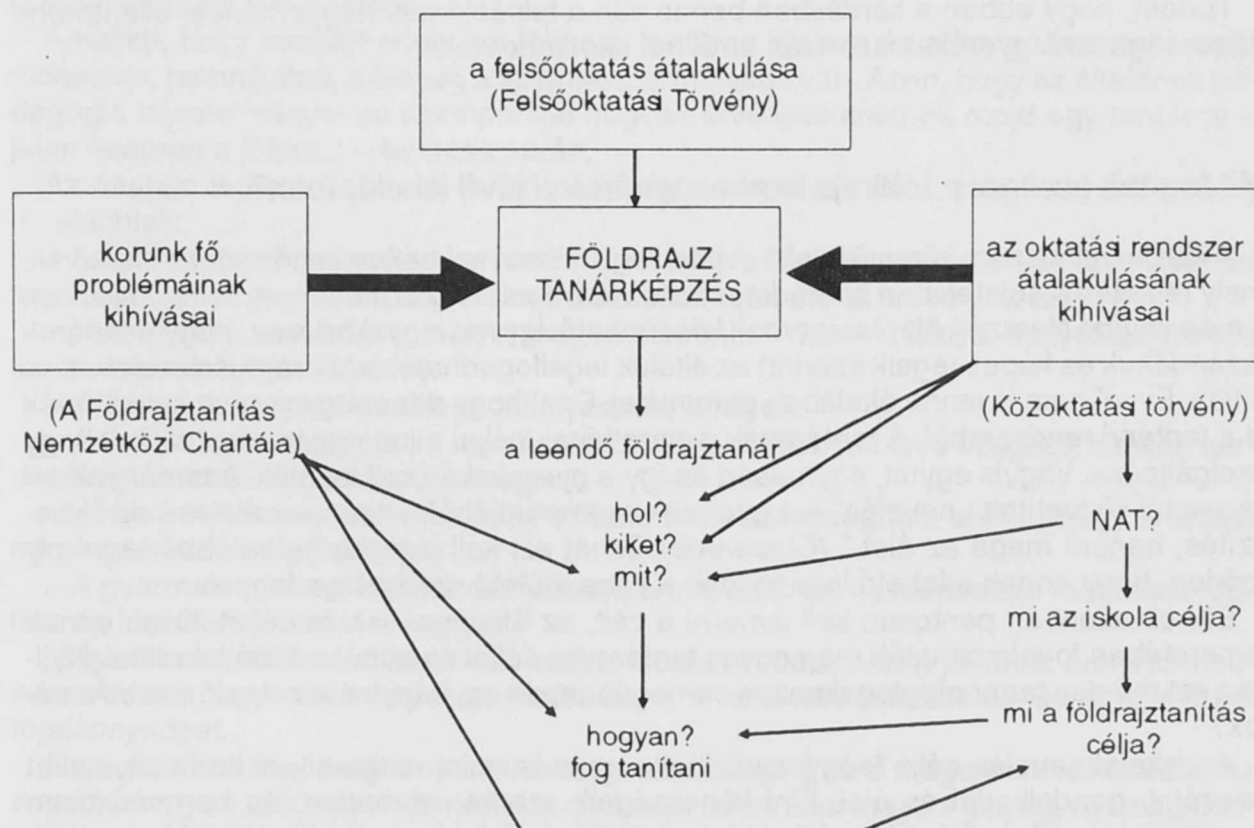
3) A képzés összes jelenléti ideje a tanév során 120 óra (előadások, konzultációk, te-repgyakorlatok, műhelylátogatások).

4) A képzés Budapesten, az ELTE BTK Természettudományi Nevelés Szakcsoportja szervezésében történik. Információ: ELTE BTK 267-0966

Milyen lesz a jövő földrajztanítása? (A tanárképzés felelőssége?)

„...Semmi sem állandó, minden folyik.
 Töredék a töredékhez tapad;
 Így nőnek a dolgok, míg nem mi is
 Megismerjük és néven nevezük őket.
 Majd szétolvadnak fokról fokra ismét;
 S nem azok többé, miknek ismerők!...”
 (Lucretius)

Tekintsük át, mely tényezők befolyásolják a jelenlegi földrajz szakos tanárképzés tartalmát!

E hatásrendszer minden eleme átalakulóban van napjainkban, részben egymással összefüggésben, részben attól függetlenül. Átalakulásuk átgondolásra kétszteri a földrajz szakos tanárképzés mai rendszerét és tartalmát. Csak hát ez meglehetősen nehéz feladat. Főleg azért, mert amíg tisztázódnak a jogi szabályozásból adódó újszerű feladatok, addig a tanárképzés nem várhat, nem szünetelhet. Amde, hogyan lehet az ismeretlenre felkészíteni a leendő tanárokat, akik munkábaállításuk első pillanatától felelősek lesznek tanítványaikért?

Hol és kiket fognak tanítani hallgatóink?

Az 1993. július 13-án elfogadott közoktatási törvény *tíz osztályossá emeli az általános iskolát*. A 17. §-ban meghatározza az egyes évfolyamokon tanító pedagógusok iskolai végzettségének követelményeit. E szerint a tanárképző főiskolákról kikerülő földrajz szakos tanárok *a 10 osztályos általános iskolák 5-10. osztályában, illetve a középiskolák 9. évfolyam alatti osztályaiban* tanítanak majd.

Az egyetemen végzett földrajz szakos tanárok a középiskolák valamennyi osztályában, vagyis 5-12. osztályban taníthatnak. A földrajz tantárgy azonban nem fogja át ezt az egész korosztályt. (Reményeim és hitem szerint fontos lenne, hogy nyolcéves tantárgy legyen, de vajon így gondolja-e minden iskolai nevelőközösség? Félek, nem.)

Tehát ugyanannak a korosztálynak a tanítására két „szinten” készítének majd fel: főiskolákon és egyetemeken. Ez a kettősség tantárgyi és pedagógiai szempontból is helytelennek és feleslegesnek tűnik. A földrajzi műveltség tartalom nem különbözhet a leendő tanárok felkészítésében a négyéves és az ötéves felkészítés során. Meggyőződésem, hogy a földrajz ismeretanyaga, szintetizáló jellege ezt nem is teszi lehetővé. Nem különbözhet a tantárgy tanításának módszertana sem, hiszen ugyanannak a korosztálynak a tanítását végzik majd. Attól, hogy egy gyereket 13 éves korában „középiskola” feliratú osztályba ültetünk, a gyerek ugyanaz marad! Ugyanazokkal az életkori pszichológiai jellemzőkkel. Tehát a vele való foglalkozás hasonló módszereket kíván, mint az általános iskola 7. osztályába járó társáé. Ezért értetlenül állok e megkülönböztető kettősség mellett.

Tudom, hogy ebben a kérdésben benne van a felsőoktatás hagyománya, ellentmondásossága is. A gyerekek azonban erről mit sem tehetnek!

Mit fognak tanítani a földrajz szakos tanárok a jövő iskolájában?

A kérdésre ma nem könnyű felelni. A jelenlegi tantervi szabályozáshoz káosz uralkodik, mely részben a sok (elvben öröndetes) alternatív tantervi kezdeményezésnek, részben a még vajúdó Nemzeti Alaptantervnek köszönhető. Így ma a gyakorlat az, hogy a tanárok (szándékuk és képességeik szerint) az általuk legelfogadhatóbb földrajzi ismereteket tanítják. Evvel nem is lenne általában semmi baj. Csakhogy a tantárgyak nem szakíthatók ki a tantervi rendszerből. A tantárgyak ismeretkörei, céljai mind egy közös célt kell hogy szolgáljanak. Vagyis együtt, egymásért és így *a gyerekekért* kell lenniük. A tantárgyakon keresztül közvetített „nevelés” – a gyermek szempontjából – nem „az életre való felkészítés, hanem maga az élet.” (*Claparéde*). Tehát ezt kell a legelviselhetőbbé tenni oly módon, hogy annak a lehető legnagyobb jövőbe mutató eredménye legyen.

Ehhez azonban pontosan kell ismerni a célt, az általános iskola célját. Csak ennek ismeretében fogalmazhatók meg egyes tantárgyak céljai és abból adódó feladatai. Nyilván ezt minden tanár megfogalmazza önmagában, de egy irányba vezetnek-e ezek a célok?

Az iskolai nevelés célja leegyszerűsítve nem más, mint megtanítani tanítványainkat beszélni, gondolkodni és élni. Élni képességeik szerint, szabadon, és harmonikusan együtt élni természeti és társadalmi környezetükkel. Ehhez a tantárgyak által közvetített ismereteknek, követelményeknek egy *ismeretrendszerbe kell illeszkedniük*, hogy az is-

kola érték közvetítő is legyen. Ehhez szükséges a Nemzeti Alaptanterv és az abból lebontott tantárgyi kerettantervek követelményrendszerükkel együtt.

Addig is, milyen majdani célokat állíthatunk a leendő földrajz tanárok elé?

Az iskola érték közvetítő feladatának megvalósítása érdekében a földrajz tanítás hagyományos feladatai, hogy

– áttekintő képet adjon a Földről;

– képessé tegye a tanulókat a világban lezajló folyamatok térbeli elhelyezésére és az azokban való eligazodásra;

– alakítsa közgazdasági szemléletüket;

– járuljon hozzá a hazaszeretet kialakulásához.

E feladatrendszer azonban *a korunkban bekövetkezett változások kihívására* (melyeket A Földrajz tanítás Nemzetközi Chartája is megfogalmaz) tágitanunk kell. A földrajz tantárgy vizsgálódási területét szélesebben értelmezve a cél *földrajzi és környezeti gondolkodás lényegének elsajátítása*:

– a földi térnek, benne az embernek mint biológiai és társadalmi lény környezetének szintetizáló módon való megismerése;

– az élő és élettelen természet fejlődésének ismeretében felismerni azoknak a társadalom történetében kimutatható hatásait és a társadalom visszahatását a természeti környezetre.

Végeredményben tehát azt kell megértetni hallgatóinkkal, hogy a földrajz tantárgynak milyen nagy szerepe van az ember és környezete közötti kapcsolatok megismerésében, megértésében, *a környezettudatos életmód kialakításában*.

A tantárgy tartalma már mindezekből a célokból és feladatokból következik.

A jelenleg közzétett és ismert földrajz tanterveket, a NAT koncepcióit és a *Magyar Földrajzi Társaság Oktatásmódszertani Szakosztálya* által kidolgozott földismereti-környezeti kerettantervet, mint továbbgondolandó alternatívát megismertetjük a jövő földrajz tanárokkal. A választás, a döntés majd az ő kezükben lesz.

És a hogyan?

Erre a kérdésre most könnyebb válaszolni, mert kevésbé függ a kiinduláskor vázolt bizonytalansági tényezőktől.

Amellett, hogy megismertetjük a földrajz tantárgy kívánta és adta módszertani megoldásokat, technikákat, a lényeg a szemléletformáláson van. Azon, hogy az általános pedagógia követelményei és szempontjai hogyan érvényesülhetnek majd egy tantárgy – jelen esetben a földrajz – tanítása során.

Az általam legfontosabbnak tartott pedagógiai alapelvek (fontossági sorrend nélkül) az alábbiak:

– A tudathoz az érzelmeken keresztül vezet az út a kisgyermeknél (is). Így valamiért tenni csak akkor tudok, ha szeretem, de szeretni csak akkor tudom, ha ismerem.

– „A tanítvány nem bögre, melyet meg kell töltenünk, hanem fáklya, melyet lánggra kell lobbantanunk.” (*Igor Thamm*)

– A gyereket szeretni és elfogadni olyannak, amilyen.

– A tudást legkönnyebben a természethez és a körülöttünk lévő világhoz intézett kérdéseken keresztül szerezhetjük meg.

– „Nem lehet valakit valamire megtanítani, csak hozzásegíteni ahhoz, hogy a tudást maga szerezzék meg.” (*Galilei*)

– A gyermek mindent megkérdezessen, amire kíváncsi és kérdéseire megfelelő időben és formában választ is kapjon.

„*Egyetlen oktatási módszer sincs, mely a módszer volna, ahány jó tanár, annyi jó módszer. Ahhoz, hogy eredményesen taníthasson, a tanárnak fejlesztenie kell tárgya iránti fogékonyságát...*”

Nem értetheti meg tanítványaival e tárgy elevenségét, ha ő maga nem lelkesedik. Az a mód, ahogyan a lényegét kiemeli, éppoly fontos lehet, mint maga a lényeg, ezt magának is éreznie kell; állandóan tökéletesítania kell önmagát, személyiségét.”

(*Pólya György*)

A földrajztanárok felkészítésében tehát vannak dolgok, melyek felelősségét nem vállalhatja magára a tanárképző főiskola (például a közoktatási rendszer átalakulása vagy a tantervi szabályozás kérdése). A gyerek- és környezetközpontú szemléletmód kialakulását azonban továbbra is fel kell vállalnunk. Megvalósulása ugyanis még sok tényezőt, de elsősorban a tanár személyiségén múlik majd.

MAKÁDI MARIANN

A Körlánc (egy USA-Magyar Környezeti Nevelési Projekt) első éve

A magyarországi rendszerváltozást követően megindult a közoktatás és az iskolarendszer fejlesztése. Szükségessé vált az évtizedeken át centrális ideológiai erőszakkal irányított, uniformizált iskolarendszer átalakítása. Cél a pluralisztikus, a helyi szükségleteknek megfelelő kreatív iskola, amelyet a Kormányzat a helyi közösségek számára „visszaad”. Ehhez nyújt jogi garanciákat az új Közoktatási Törvény, amelyet 1993. nyarán fogadott el a Magyar Köztársaság Parlamentje. Eztáltal lehetővé válik az iskolák fokozott önállósága, és a helyi közösségek intenzívebb befolyása.

A háttér

Magyarország a környezeti nevelés terén is felszámolni igyekszik a lemaradást. Két környezeti nevelési egyesület jött létre, több száz nem-kormányzati környezetvédelmi csoport dolgozik, tanúsítva a környezetkultúra iránti fokozott érzékenységet a polgári szférában.

A közoktatásnak sok betegsége van: az iskolaszervezet merevsége, a pedagógusképzés hiányai, az iskolai tantervek többségének elavultsága súlyos örökségként viseli magán a korábbi évtizedek bélyegét. Mindezek a problémák koncentráltan okozzák a környezeti nevelés jelenlegi hiányosságait.

A pedagógusok megszokták azt, hogy a központilag előírt tantervet használják, azaz egyszerűen végrehajtják a központi elképzelést.

Nagyon nehezen tör át a helyi tantervkészítés, a kerettanterv használatának gyakorlata. Ugyanakkor hiányzik a környezeti nevelés a pedagógusképzésben, nincsenek tankönyvek, taneszközök, az óvodák, iskolák életében nem játszik számottevő szerepet a környezeti nevelés. Hiányosak a hazai közgondolkodással és magatartáskutatással kapcsolatos szociológiai vizsgálatok.

Ebben a viharosan változó iskolarendszerben született meg a Körlánc Project. Küldetése: előbbre segíteni a környezeti nevelés fejlődésének ügyét, olyan módon, hogy egyszer mind az ország közoktatási rendszer-váltása aktív résztvevőjévé é előmozdítójává váljon. A Körlánc a helyi közösségek és az iskola együttműködésében új utat próbál ki a helyi közösségek demokratizálódásának útkeresésével. A helyi lakosokat az önkormányzati hatalom kiszolgáltatottjaiból öntudatos és a helyi (nevelési-) politikába aktívan bekapcsolódó polgárrá segíti válni – ezzel is egyfajta környezeti nevelési hatást fejt ki.

A Körlánc megszületése és működése

1992. tavaszán egy magyar szakértő küldöttség az EPA meghívására tanulmányutat tett az USA különböző városaiban abból a célból, hogy tanulmányozza az Államok kör-